

УДК 349.6:006:342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.4.57>

І. В. Козакова

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права
Вищого навчального закладу «Національна академія управління»
ORCID ID: 0000-0002-9145-8994

М. С. Беляков

аспірант юридичного факультету
Вищого навчального закладу «Національна академія управління»
ORCID ID: 0009-0006-5564-7014

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації в Україні та її окремих видів. Визначено, що у науці поширеним є виокремлення екологічно-правової відповідальності, що на думку автора, однак, не створює нової форми юридичної відповідальності. Обумовлено, що в аспекті дослідження правової природи юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації важливим виглядає визначення співвідношення між правовими підставами встановлення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення загалом та відповідальності у сфері екологічної стандартизації зокрема. Зроблено висновок, що вони суттєво відрізняються між собою та обумовлюється особливістю регуляторів суспільних відносин у сфері екології.

У статті досліджено особливості адміністративної, кримінальної, дисциплінарної та цивільної відповідальності за правопорушення у сфері екологічної стандартизації в Україні. При дослідженні адміністративної відповідальності зроблено висновок, що встановлення юридичної відповідальності за порушення, допущені у процесі національної стандартизації, безумовно, сприятиме більш ефективному регулюванню правовідносин у сфері національної стандартизації, виступатиме додатковим стимулюючим чинником для посадових осіб національного органу стандартизації та технічних комітетів, працівників інших суб'єктів національної стандартизації під час виконання ними передбачених законом обов'язків.

При дослідженні кримінальної відповідальності акцентовано увагу на тому, що попри відсутність у кримінальному законодавстві статей, які б встановлювали пряму відповідальність за порушення стандартів охорони навколишнього природного середовища і екологічної безпеки, для вірної кваліфікації злочинів застосування екологічних стандартів є необхідним. У цьому випадку мова хоча й не йде про відповідальність за порушення самих стандартів, однак опосередковано порушення таких стандартів стають підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

При дослідженні цивільної відповідальності зроблено висновок, що заподіяна шкода може бути завдана, зокрема, й неякісним стандартом. У зв'язку з цим, вона повинна відшкодовуватись на загальних підставах. За наслідками дослідження сформульовані пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства України.

Ключові слова: стандартизація, екологічна стандартизація, екологічний стандарт, юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, цивільна відповідальність, екологічна безпека.

Постановка проблеми. Одним із важливих питань, які визначають ефективність та глибину регулюючого впливу екологічної стандартизації на суспільні відносини в Україні, роль екологічних стандартів у механізмі охорони навколишнього природного середовища та забезпеченні екологічної безпеки, є юридична відповідальність за правопорушення у сфері екологічної стандартизації. Саме від досконалого нормативно-правового регулювання, яким встановлюються основоположні засади юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, належного та достатнього охоплення правовідносин конкретними нормами, які визначають склад правопорушень та санкції за них, залежить досягнення необхідного результату у регулюванні відносин щодо екологічної стандартизації. Без організаційно та функціонально структурованого, збалансованого механізму юридичної відповідальності досягнення кінцевої мети стандартизації є вкрай проблемним, якщо взагалі можливим. Зазначене вимагає проведення наукових досліджень юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації в Україні досліджували такі науковці як Ю.В. Абакумова, С.М. Алфьоров, В.І. Андрейцев, Л.О. Бондар, П.О. Гвоздик, А.П. Гетьман, Р.Ю. Ільєнко, Н.В. Ільків, М.І. Єрофеев, І.І. Каракаш, Б.В. Коваленко, В.М. Ладиженський, Н.Р. Малишева, В.А. Миколаєць, В.Л. Мунтян, Т.К. Оверковська, Н.М. Опольська, О.О. Прасов, Ю.С. Шемшученко. Однак, комплексно питання юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації в Україні ще не досліджувалося.

Мета дослідження, таким чином, полягає у визначенні особливостей юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації в Україні та її окремих видів.

Виклад основного матеріалу. Питання щодо правової природи юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації не виглядає безспірним, що пояснюється існуючою у правовій

науці дискусією про існування спеціального виду правової відповідальності – екологічної відповідальності.

У науці поширеним на даний час є виокремлення екологічно-правової відповідальності як правового інституту, який складається з норм природоохоронного законодавства та відповідних правовідносин, що виникають у зв'язку з порушенням цих норм, за які передбачено застосування санкцій кримінального, адміністративного, дисциплінарного та цивільного правового характеру. На наш погляд, слід погодитися з думкою Н.В. Ільків, що застосування чинних форм юридичної відповідальності у будь-якому їх поєднанні не утворює нової форми відповідальності [1, с. 3]. І дійсно, фактично мова йде у цьому випадку не про нову форму юридичної відповідальності, а про інтеграцію відповідальності за екологічні правопорушення у межах окремого правового інституту екологічного права. Оскільки еколого-правова відповідальність охоплюється нормами різних галузей права, зберігаючи при цьому свою внутрішню єдність, вона може складати комплексний міжгалузевий інститут екологічного права. Саму ж юридичну відповідальність за правопорушення у сфері екологічної стандартизації можна визначити як застосування до правопорушника, який вчинив правопорушення у сфері екологічної стандартизації, передбачених юридичною нормою чи екологічними стандартами заходів державного, службового примусу, що проявляються у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру.

В аспекті дослідження правової природи юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації важливим виглядає визначення співвідношення між правовими підставами встановлення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення загалом та відповідальності у сфері екологічної стандартизації зокрема. На наш погляд, вони суттєво відрізняються і це обумовлюється особливістю регуляторів суспільних відносин у сфері екології. Такою особливістю є те, що ними є нормативно-правові акти і правові норми як їх частина з одного боку, та екологічні стандарти – з іншого; при цьому, вони хоча

й частково перетинаються, однак є автономними системами регулювання.

Правовою підставою юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є нормативний акт (правова норма) як обов'язковий для особи припис. Він передбачає обов'язкову заборону вчиняти ті чи інші юридично значущі дії і передбачає вжиття до правопорушника певних засобів юридичного реагування, які призводять до настання для нього негативних наслідків. Таким чином, недопущення скоєння таких правопорушень визнається з боку держави обов'язковим, у випадку ж коли особа вчиняє таке порушення, вона зобов'язана зазнати для себе певних майнових або особистих обмежень.

Дещо іншою виглядає правова підстава відповідальності у сфері екологічної стандартизації, регулятором відносин у якій є екологічний стандарт. Статтею 4 Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року № 1315-VII визначено презумпцію добровільності стандартів, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами [2].

На підставі аналізу законодавства про стандартизацію можна констатувати, що обов'язковими для застосування в Україні фактично є лише деякі стандарти, зокрема, і деякі з тих, які пов'язані із охороною навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим очевидно, що застосування юридичної відповідальності за порушення стандартів, які розглядаються як необов'язкові для застосування нормативні акти, є абсурдним. Оскільки обов'язковими є не всі екологічні стандарти, можемо зробити висновок щодо наявності в чинному законодавстві України юридичної відповідальності лише за невиконання тих стандартів щодо охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, які є обов'язковими.

Наведене дозволяє зробити й інші наукові висновки. Екстраполюючи вказане вище на механізм юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації, можна стверджувати, що в національному правовому полі можна розрізняти юридичну відповідальність за порушення самих стандартів і відповідальність за

порушення нормативно-правових актів. При цьому, як показано буде нижче, у другому випадку окремі стандарти також можуть бути складовою нормативної підстави притягнення до юридичної відповідальності, але не основною (як норма права, що безпосередньо порушується), а субсидіарною (застосування якої є необхідним для деталізації кваліфікації правопорушення, оскільки норма права має відсилючий характер і є недостатньою для встановлення складу правопорушення).

В теорії права виходячи з конституційних положень загальновизнаною вважається позиція щодо поділу юридичної відповідальності на такі форми, як адміністративна, кримінальна, дисциплінарна і цивільна.

Дана позиція є притаманною й екологічному законодавству та знаходить своє відображення у частині 1 статті 68 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII, згідно з якою порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність. Безумовно, що цілком правильним буде розглядати ці види юридичної відповідальності і у сфері екологічної стандартизації [3].

1. Адміністративна відповідальність. У науці адміністративна відповідальність розглядається як вид юридичної відповідальності, що полягає у реакції держави та органів державної влади, їх посадових осіб на правопорушення у вигляді адміністративних стягнень щодо фізичних та або юридичних осіб, які вчинили адміністративне правопорушення [4, с. 167]. Виходячи з існуючих у науці підходів до адміністративної відповідальності, можна зробити висновок, що під адміністративною відповідальністю у сфері екологічної стандартизації можна розуміти накладення на осіб, які порушують загальнообов'язкові правила, які діють у державному управлінні, та екологічні стандарти, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру.

Кодекс України про адміністративні правопорушення є єдиним нормативно-правовим актом, який встановлює відповідальність не лише за правопорушення у сфері охорони природи і використання природних ресурсів (глава 7), а і безпосередньо за порушення стандартів, у т. ч. екологічних (на відміну від Кримінального кодексу України, який не містить складів злочинів за порушення стандартів як нормативно-технічних документів).

Так, Б.В.Коваленко цілком обґрунтовано зазначає, що адміністративна відповідальність за порушення вимог стандартів, зміст яких або посилання на які є в законодавстві, може наставати насамперед за складами правопорушень, передбаченими главами 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини», 8 «Адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів» та 13 «Адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації» Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема: стаття 57 «Порушення вимог щодо охорони надр; стаття 59. Порушення правил охорони водних ресурсів», стаття 96 «Порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва», стаття 167 «Введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів» [5, с. 52]. Однак, досліджуваному нами блоку правопорушень присвячено статті 167 та 168-1 глави 13 «Адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [6]. Слід звернути увагу, що законодавець включив до цього розділу по суті всі адміністративні правопорушення у сфері технічного регулювання, в першу чергу пов'язані з невідповідністю продукції, робіт та послуг вимогам стандартів та з оцінкою відповідності таким вимогам.

Так, статтю 167 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за вве-

дення в обіг або реалізацію продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, норм, правил і зразків (еталонів) щодо безпечності, якості, комплектності та упаковки (за винятком випадків, передбачених законодавством України). Наступна стаття 168-1 КУпАП присвячена відповідальності за виконання робіт та надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил [6].

Водночас, очевидним є те, що в КУпАП відсутні будь-які санкції за скоєння правопорушень у процесі самої стандартизації, тобто під час розробки, прийняття, перевірки, перегляду та скасування національних стандартів. Фактично законодавець встановив адміністративну відповідальність лише за ті порушення, які вчиняються суб'єктами економіки в процесі здійснення господарської діяльності щодо відповідності продукції, робіт та послуг вимогам обов'язкових стандартів. Однак, на наш погляд, такий підхід є досить спрощеним, особливо щодо стандартів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Необхідно розуміти, що в тих випадках, коли певний національний стандарт є обов'язковим для застосування, суб'єкти, які його застосовують, змушені виконувати його вимоги і не мають права відхилитися від тих чи інших його положень. В такій ситуації особливо важливої ролі набуває якість самого стандарту, його відповідність сучасним досягненням науки і техніки, врахування при розробці чи внесенні змін до такого стандарту всіх вимог щодо екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. У разі, якщо при прийнятті національного стандарту, в т. ч. екологічного, національним органом стандартизації чи технічним комітетом буде допущено порушення процедури, строків чи інших вимог законодавства України «Про стандартизацію», вказане може призвести до серйозних недоліків у кінцевому тексті національного стандарту, які в подальшому так чи інакше відобразяться на нормативно-технічному регулюванні тієї чи іншої сфери суспільних відносин, зокрема, і екологічної. Як приклад, можна привести частину 3 статті 21 Закону України «Про

стандартизацію», яка передбачає, що у разі досягнення консенсусу щодо проекту національного стандарту та змін до нього національний орган стандартизації приймає його та визначає строк набрання ним чинності з урахуванням періоду підготовчих заходів.

Очевидно, що недосагнення в процесі розробки та прийняття стандарту консенсусу, неврахування позиції ключових заінтересованих сторін може призвести до нівелювання всієї суті національного стандарту, його односторонності, відхилень щодо одного або кількох критеріїв якості стандарту (наприклад, таких, як наукова обґрунтованість, прийнятність для споживачів та виробників тощо). Як наслідок, вважаємо, що встановлення юридичної відповідальності за порушення, допущені у процесі національної стандартизації, безумовно, сприятиме більш ефективному регулюванню правовідносин у сфері національної стандартизації, виступатиме додатковим стимулюючим чинником для посадових осіб національного органу стандартизації та технічних комітетів, працівників інших суб'єктів національної стандартизації під час виконання ними передбачених законом обов'язків.

З врахуванням наведеного, пропонуємо включити до глави 13 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання» окрему статтю з назвою «Порушення порядку здійснення робіт із національної стандартизації» такого змісту:

«Порушення посадовою особою національного органу стандартизації, фізичною особою - членом технічного комітету стандартизації, представником юридичної особи-члену технічного комітету стандартизації вимог чинного законодавства України у сфері стандартизації, -

тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Вважаємо за доцільне надати повноваження щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення у справах даної категорії уповноваженим працівникам Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, а роз-

гляд справ даної категорії віднести до підвідомчості районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів.

З екологічними стандартами у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки пов'язані також статті глави 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» КУпАП. В даній главі містяться окремі склади правопорушень в різних сферах охорони довкілля: земельній, водній, лісовій та ін.

Незважаючи на те, що в цих складах правопорушень іде мова не про порушення стандартів у сфері охорони довкілля, а про порушення вимог чинного природоохоронного законодавства, тим не менше вимоги законодавства в ряді випадків деталізуються саме в таких стандартах.

Наприклад, в процесі притягнення до відповідальності винних осіб за статтею 52 «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель» КУпАП виникає необхідність застосовувати стандарти групи 13.080 «Якість ґрунту. Ґрунтознавство», зокрема, такі як ДСТУ 7875:2015 «Охорона ґрунтів. Екологічне нормування антропогенного навантаження на ґрунтовий покрив. Основні положення» [7], ДСТУ ISO 18589-2:2015 «Вимірювання радіоактивності у довкіллі. Ґрунт. Частина 2. Настанови щодо вибору стратегії відбирання проб, відбирання та попереднього оброблення проб» [8] тощо.

Таким чином, як вбачається, саме стандарти в галузі охорони навколишнього природного середовища деталізують поряд з окремими законодавчими актами (як-то такси та методики для обчислення розміру шкоди, заподіяної окремим видам природних ресурсів; нормативи) частину складів адміністративних правопорушень, які не можуть бути застосовані прямо для визначення розміру заподіяної шкоди та обсягів шкідливого антропогенного впливу на довкілля в силу своєї абстрактності.

2. Кримінальна відповідальність за порушення стандартів у галузі охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки передбачено статтями Розділу VIII «Кримінальні правопорушення

проти довкілля» Кримінального кодексу України (далі – КК України). Істотною відмінністю кримінальних правопорушень від адміністративних деліктів виступає розмір заподіяної шкоди та тяжкість завданих наслідків. Таким чином, на ту частину складів злочинів, яка вимагає для встановлення розміру шкоди застосування екологічних стандартів, поширюється дія тих самих стандартів, які застосовуються при здійсненні адміністративного провадження.

Наприклад, у частині 1 статті 243 КК України передбачено відповідальність за забруднення моря в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) економічної зони України матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей, або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря, а також незаконне скидання чи поховання в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або у відкритому морі зазначених матеріалів, речовин і відходів [9].

Зазначена стаття відсилає до спеціальних правил, які в цьому випадку містяться в ДСТУ 4462.3.02:2006 «Охорона природи. Поводження з відходами. Пакування, маркування і захоронення відходів. Правила перевезення відходів. Загальні технічні та організаційні вимоги» [10].

У науці цілком обґрунтовано зазначається, що у процесі прийняття рішення щодо, наприклад, наявності достатніх підстав для відкриття кримінального провадження, а також під час розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на довкілля, важливо враховувати та застосовувати встановлені стандарти якості навколишнього природного середовища [11, с. 521]. Слідчі, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля повинні володіти спеціальними знаннями, зокрема, необхідними знаннями стандартів якості навколишнього природного середовища, так, як екологічні стандарти встановлюють гранично допустимі нормативи шкідливого антропогенного впливу на навколишнє

середовище, перевищення яких створює загрозу збереженню оптимальних умов існування людини та її зовнішнього оточення [12, с. 521].

Для нас очевидним є те, що попри відсутність у КК України статей, які б встановлювали пряму відповідальність за порушення стандартів охорони навколишнього природного середовища і екологічної безпеки, для вірної кваліфікації того чи іншого діяння як кримінально караного щодо частини складів злочинів, передбачених Розділом VIII КК України, застосування стандартів є необхідним. Відтак, мова хоча й не йде про відповідальність за порушення самих стандартів, однак опосередковано порушення таких стандартів залежно від тяжкості наслідків і розміру шкоди стають підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Водночас необхідно звернути увагу, що екологічні стандарти не є єдиним джерелом встановлення розміру завданої шкоди та тяжкості суспільно небезпечних наслідків при притягненні правопорушників до кримінальної відповідальності. В цьому механізмі вони взаємодіють із:

1) таксами – розмірами виплат в залежності від обсягу шкоди (постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу»; постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 575 «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» і т. ін.);

2) нормативами (гранично допустимі концентрації – ГДК, гранично допустимі скиди – ГДС, гранично допустимі викиди – ГДВ, гранично допустимі рівні – ГДР, гранично допустимі екологічні навантаження – ГДЕН, нормативи рекреаційної навантаженості – НРН і т. ін.);

3) методиками (наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 року № 639 «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» та ін.).

В переважній більшості випадків такси, нормативи та методики розрахунку збитків і шкоди спрямовані на встановлення конкретних показників, формул, числових значень, за допомогою яких розраховуються тяжкість наслідків і розмір шкоди у кримінальних правопорушеннях із матеріальним складом (переважна більшість складів кримінальних правопорушень, передбачених Розділом VIII КК України, є матеріальними). Що ж стосується стандартів у галузі охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, вони зазвичай регулюють термінологічні, класифікаційні, процедурні, управлінські та інші аспекти діяльності у сфері довкілля. Відповідно, як перші, так і другі документи застосовуються в комплексі, взаємодоповнюючи один одного і створюючи ефективний механізм, за допомогою якого забезпечується кваліфікація кримінальних правопорушень і притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності.

3. Дисциплінарна відповідальність також є одним з різновидів юридичної відповідальності у сфері екологічної стандартизації.

Чинне законодавство України не містить визначення ні дисциплінарної відповідальності, ні дисциплінарного проступку як її підстави. Водночас на науковому рівні даній проблематиці присвячено достатньо багато досліджень, які можуть бути покладені і в основу вивчення дисциплінарної відповідальності у сфері екологічної стандартизації.

Дисциплінарна відповідальність передбачена за вчинення дисциплінарного проступку, який в науці визначається як винне, протиправне діяння (бездіяльність), яке посягає на трудову дисципліну у відповідному організованому колективі (підприємстві, установі) шляхом невиконання чи неналежного виконання своїх трудових обов'язків, і за яке передбачено застосування дисциплінарних санкцій, визначених чинним законодавством [13, с. 128] або ж як винне невиконання або неналежне виконання працівником покладених на нього законодавством про працю, колективним і трудовим договорами трудових обов'язків [14, с. 413].

Згідно ч. 1 ст. 147 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення. Відповідно до частини 1 статті 147-1 КЗпП України, дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника [15].

Таким чином, дисциплінарна відповідальність за правопорушення у сфері екологічної стандартизації, на відміну від адміністративної та кримінальної, полягає в застосуванні заходів стягнення саме із боку роботодавця, а не уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування. Така відповідальність визначається внутрішніми локальними нормативними актами окремих підприємств, установ та організацій, наприклад тих, які здійснюють екологічно шкідливу діяльність або діяльність, що містить екологічні ризики. Відповідно, й регулювання дисциплінарної відповідальності прямо пов'язане із поняттям екологічного менеджменту, оскільки така відповідальність є важливим елементом ефективної екологічної політики того чи іншого суб'єкта господарювання.

Особливістю дисциплінарної відповідальності у сфері екологічної стандартизації є те, що вона може застосовуватися з урахуванням вимоги екологічного стандарту ДСТУ ISO 14001:2015 «Системи екологічного керування». Вимоги та настанови щодо застосування» (ISO 14001:2015, IDT), зокрема, його розділу 9 «Оцінювання дієвості» [16].

4. Цивільна відповідальність за порушення у сфері у сфері екологічної стандартизації обумовлюється можливим завданням правопорушеннями у сфері екологічної стандартизації майнової шкоди суб'єктам правовідносин. Основою застосування цивільної відповідальності є стаття 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII. Так, частини 1, 2 зазначеної статті передбачають, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону

навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неoderжаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням [3].

Вважаємо, що цивільна відповідальність за порушення у сфері екологічної стандартизації є різновидом цивільної відповідальності в екологічній сфері, яка за справедливим твердженням Т.К. Оверковської та Н.М.Опольської обумовлюється особливостями об'єкта правопорушення, способами обчислення і доведення шкоди, а також іншими екологічними факторами й обставинами вчинення правопорушення [16, с. 62]. Відтак сутність цивільно-правової відповідальності за порушення у сфері екологічної стандартизації, як і цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення, полягає в накладенні на особу, винну у порушення екологічного законодавства й здійснення екологічного правопорушення, несприятливих для неї майнових санкцій, тобто обов'язку для правопорушника відшкодувати майнову або моральну шкоду, заподіяну внаслідок порушення норм екологічного законодавства [16, с. 62].

Однією з обов'язкових передумов для цивільної відповідальності за порушення у сфері екології є наявність шкоди. В науці екологічного права таку шкоду розглядають як екологічну шкоду, яка зумовлює погіршення якісного стану навколишнього природного середовища в цілому та окремих природних ресурсів. Ця шкода може проявлятися у таких формах як забруднення навколишнього природного середовища, виснаження окремих природних ресурсів, шкоді, завданій здоров'ю і майну фізичних і юридичних осіб, завданні збитків власникам і користувачам природних ресурсів. Екологічна шкода може бути зумовлена також дією стихійних сил природи (землетруси, повені, зсуви ґрунту тощо) чи збройним конфліктом, військовими діями [17, с. 43]. Вважаємо, що така шкода повинна бути

також і передумовою настання цивільної відповідальності за порушення у сфері екологічної стандартизації. При цьому, не дивлячись на те, що, як правило, завдання шкоди в екологічних правовідносинах викликається діяльністю джерела підвищеної небезпеки та пов'язане з завданням шкоди природі [18, с. 436-439], така шкода може бути завдана, наприклад, й неякісним стандартом. У зв'язку з цим, вона також повинна відшкодовуватись на загальних підставах.

Висновки. За порушення у сфері екологічної стандартизації може наставати адміністративна, кримінальна, дисциплінарна та цивільна відповідальність. Законодавство, яке визначає цю відповідальність, є недосконалим. Запропоновано включити до глави 13 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання» окрему статтю з назвою «Порушення порядку здійснення робіт із національної стандартизації». Надати повноваження щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення у справах даної категорії слід уповноваженим працівникам Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України, а розгляд справ даної категорії віднести до підвідомчості районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів.

Список використаної літератури:

1. Ільків Н.В. Місце юридичної відповідальності за екологічні правопорушення у системі юридичної відповідальності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип.2. С.1 – 9.
2. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Адміністративне право: підручник/ Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П.Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.

5. Коваленко Б.В. Юридична природа стандартів як джерел екологічного права: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.06.; Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2019. 220 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
7. ДСТУ 7875:2015 «Охорона ґрунтів. Екологічне нормування антропогенного навантаження на ґрунтовий покрив. Основні положення». URL : http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page.html?id_doc=62757
8. ДСТУ ISO 18589-2:2015 «Вимірювання радіоактивності у довкіллі. Ґрунт. Частина 2. Настанови щодо вибору стратегії відбирання проб, відбирання та попереднього оброблення проб». URL : http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=62347
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
10. ДСТУ 4462.3.02:2006 «Охорона природи. Поводження з відходами. Пакування, маркування і захоронення відходів. Правила перевезення відходів. Загальні технічні та організаційні вимоги». URL : http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page?id_doc=51177
11. Сімакова С.І., Малишко І.В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях проти довкілля. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С.521 – 525. URL : http://lsei.org.ua/8_2022/118.pdf
12. Серета В.В. Поняття, ознаки та склад дисциплінарного проступку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 125–129.
13. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Х.: Консум, 2000. 480 с.
14. ДСТУ ISO 14001:2015 «Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосовування» (ISO 14001:2015, IDT). URL : http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page?id_doc=64015
15. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
16. Оверковська Т.К., Опольська Н.М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: навч. посіб.; Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 252 с.
17. Миколаєць В.А. Цивільно-правова відповідальність за порушення екологічного законодавства. *Екологічне право*. 2022. Випуск 1-2. С.40–45. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001514761>
18. Каракаш І.І. Види юридичної відповідальності та особливості їх застосування за порушення природноресурсового й екологічного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Одеса, 2005. Вип. 25. С. 430–442.

Kozakova I. V., Belyakov M. S. Legal liability in the field of environmental standardization in Ukraine

The article is devoted to the study of the peculiarities of legal liability in the field of environmental standardization in Ukraine and its individual types.

It has been determined that in science, it is common to distinguish environmental and legal liability, which, in the author's opinion, does not create a new form of legal liability.

It is argued that in terms of researching the legal nature of legal liability in the field of environmental standardization, it is important to determine the relationship between the legal grounds for establishing legal liability for environmental offenses in general and liability in the field of environmental standardization in particular. It is concluded that they differ significantly from each other and are determined by the peculiarities of regulators of social relations in the field of ecology.

The article examines the peculiarities of administrative, criminal, disciplinary, and civil liability for offenses in the field of environmental standardization in Ukraine.

In examining administrative liability, it is concluded that establishing legal liability for violations committed in the process of national standardization will undoubtedly contribute to more effective regulation of legal relations in the field of national standardization and will serve as an additional incentive for officials of the national standardization body and technical committees, and employees of other national standardization entities in the performance of their duties under the law.

When examining criminal liability, attention is focused on the fact that despite the absence of articles in criminal law establishing direct liability for violations of environmental

protection and ecological safety standards, the application of environmental standards is necessary for the correct classification of crimes. In this case, although it is not a question of liability for violating the standards themselves, indirectly, violations of such standards become grounds for bringing a person to criminal liability.

The study of civil liability concluded that damage can be caused, in particular, by poor quality standards. In this regard, it should be compensated on general grounds.

Based on the results of the study, proposals were formulated to improve the current legislation of Ukraine.

Key words: *standardization, environmental standardization, environmental standard, legal liability, administrative liability, criminal liability, disciplinary liability, civil liability, environmental safety.*